

Lollok, Marek

Závěr

In: Lollok, Marek. *Kritika v pohybu : literární kritika a metakritika 90. let 20. století*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 161-168

ISBN 978-80-210-9416-1; ISBN 978-80-210-9417-8 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141951>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZÁVĚR

Tak jako literatura sama se i literární kritika v 90. letech ocitla v situaci, ke které bychom v českých dějinách stěží hledali precedens. Tuto determinaci si její aktéři od počátku uvědomovali, o čemž svědčí nejen nespočet takřkajíc standardních recenzentsko-kritických projevů, které se v různých typech periodik pokoušejí pojmenovat jevy současné i minulé, ale i nebývalé množství obecnějších příspěvků metakritických, které se nadto nejednou snaží predikovat budoucnost. V obou typech textů v různých žánrových konkretizacích, včetně specifického žánru polemik, se průběžně manifestují rozličné literárněkritické systémy, programy, jakož i osobní nastavení a preference.

Pokud bychom měli podtrhnout několik obecnějších tendencí, o kterých jsme se na patřičných místech již zmínili, anebo je, jak doufáme, náš výklad implicitně evokoval (některé z nich byly ostatně signalizovány již v názvech kapitol), neměli bychom opomenout následující.

V bezprostředně porevolučních letech se s pádem cenzury kritická pozornost obrací zpět: nastává tak jakási – vskutku bezprecedentní – anomálie, neboť se v kritickém diskurzu neprojednávají jen díla aktuální, ale i starší, ba zastaralá, mnohdy „soudobá“ pouze tím, že teprve po roce 1989 mohla být poprvé oficiálně vydána. Kritici se musí rozhodnout, zda budou přihlížet k naprosto odlišnému kontextu vzniku, resp. k první publikaci díla, anebo se ho pokusí posuzovat takřkajíc samo o sobě, tedy tak, že budou vnímat pouze jeho „umělecké/estetické kvality“. Úskalí jedné i druhé volby v tomto dilematu jsou zjevná. První, jaksi „extenzivní“ přístup mnohokrát generoval nepřijatelné apriorismy do velké míry založené na argumentaci *ad hominem* namísto *ad rem*. Na jedné straně jsou předem deklasováni prominenti předlistopadové oficiální literatury (Ladislav Štoll, Karel Sýs, ale nejen oni), popřípadě autoři činící vůči režimu jisté ústupky, na druhé

straně jsou vyzdvihováni dříve proskřibovaní, ineditní autoři, často ani ne tak pro kvality konkrétních děl jako pro implikovaný morální kredit. V druhém pojetí, tj. *de facto* redukcí problematiky na způsob zkoumání literatury *in vitro*, zase hrozilo přehlédnout některé z podstatných souvislostí a okolností příslušných děl, což mohlo vést ke značným interpretačním ztrátám. Třebaže si řada kritiků tato nebezpečí ve svých metakritických komentářích uvědomuje, málokdo v praxi nachází většinově uspokojivé řešení.

Dalším obecnějším markantem literární kritiky počátku 90. let je pocit nepřehlednosti, chaosu, popřípadě značné entropie v české literatuře. Tento dojem postupně zachycuje hned několik autorů (Pavel Janoušek, Milan Jungmann, Jiří Kratochvíl, Petr A. Bílek, Jiří Trávníček ad.), pro každého z nich však znamená něco jiného. Někdo nebyvalou publikační vlnu chápe jen jako dočasnou, odpovídající mimořádné situaci, která po zrušení centralizované cenzury nastala, jiný ji vnímá jako konečně normální, veskrze žádoucí a trvalou pluralitu. Pomoci systematizovat nastalou neuspořádanost a vnést do ní nějaký řád bylo jedním z cílů příspěvků navrhujiících určitý způsob generační stratifikace – pojednání na toto téma se v návaznosti na obdobné pokusy z konce 80. let množí hlavně na počátku 90. let. Dotyčné příspěvky však svědčí spíše o odlišnostech: přes společný jmenovatel v podobě zklamání z určité formy diskvalifikace té které generace přinášejí hlavně individuální, nanejvýš jen skupinové pohledy, které pro svou parciálnost a mimoběžnost spletitou situaci příliš nevyjasní. A tak i další aktéři (na rozdíl od generačních debat jsou to už většinou literární kritici) nadále přemýšlejí o tom, jak veškeré (tematické, formální, generační, ...) variety a varianty zpřehlednit, jak rozmanité literární fenomény čitelně hierarchizovat. S odkazem na výrazné kritické osobnosti minulosti, které – přinejmenším při zpětném pohledu budily zdání, že – svými komplexními systémy a stylovou sugescí skutečně ovlivňovaly literaturu a nějakým způsobem tak směřovaly její vývoj, se v kritické diskuzi navrhuje model výrazného autoritativního kritika, který pro své charisma bude muset být všeobecně respektován. Někteří jedinci se dokonce pokoušejí tento model ztělesnit.

Přestože se právě v 90. letech vedle etablovaných kritiků (například Aleš Haman, Milan Jungmann, Josef Vohryzek, Vladimír Novotný) objevují pozoruhodné, konceptuálně i stylově se vyhraňující kritické osobnosti (jmenovitě např. Pavel Janoušek, Michael Špirit, Martin C. Putna; v metakritice jsou navíc výrazní i Petr A. Bílek a Jiří Kratochvíl), žádná z nich v literárněkritickém poli nenabude výsadního postavení, nestane se všeobecně respektovanou a scelující dominantou. To má zřejmě vícero příčin, na tomto místě však zdůrazněme tři, které jsou zároveň dalšími z výraznějších tendencí kritiky 90. let.

Za prvé, stále nápadnější rozdrobení, přesněji řečeno parcelace literárněkritické sféry. Fakt, že literaturu a kulturu na počátku 90. let reflektovalo široké spektrum (doslova desítky) periodik, byl sice úctyhodný, ale dlouhodobě zřejmě neudržitelný. Od počátku se projevovala různost a různorodost aktérů literární

komunikace, jejich tendence k sebevymezení a ohraničování, a také, v těsné provázanosti s tím, neochota či neschopnost účinně komunikovat s jedinci mimo svůj úzce vymezený okruh. Nepřipravenost funkčně přijímat a zpracovávat impulsy odjinud znamenala výrazné oslabení (možnosti) interakce a postupně také jakési obecné snížení stupně polemičnosti kritických projevů. To bylo patrné i později, zejména po metakriticky bouřlivějším roce 1993.

V polovině 90. let, už tedy v období útlumu spontánně se prosazující publikační energie a konce nebývalé konjunktury vydavatelských³⁸⁵ aktivit zejména z ekonomických důvodů, vzniká – poněkud překvapivě, ovšem nikoli na zelené louce – Kritická Příloha Revolver Revue. Je to periodikum přinášející nejen kýžený další prostor pro literární kritiku, ale znamenající její novou stimulaci. Tato platforma, dávající si do štítu maximální přísnost a formální serióznost kritického soudu, opírajíc se přitom o sympatie řady svých příspěvatelů ke kritickému dílu Jana Lopatky, se stává protiváhou zejména časopisu Tvar, jenž reprezentuje ludický, široce otevřený koncept autonomní literatury. Ani napětí mezi KPRR a Tvarem však nakonec nebylo pro kritiku samu příliš produktivní: kritické i metakritické konfrontace se vyznačovaly spíše vzájemným neporozuměním až averzí než snahou o překonání příkopů. Nekompatibilní pojetí literární reflexe, přesněji řečeno literatury vůbec, v těchto dvou periodikách pramenilo z existence zřejmě nepřekročitelné dělicí linie „mezi vnímáním literatury a kritiky jako pouhé hry a mezi vědomím umění a jeho reflexe jako výsostně vážného zážitku a zkušenosti bytí“.³⁸⁶ (V méně radikální podobě se k druhému pojetí přikláněli také poněkud soliterní, i když v dané době nepřehlédnutelní autoři kolem revue Souvislosti v čele s Martinem C. Putnou.)

Druhou tendencí polistopadového literárního a literárněkritického diskurzu je relativní autonomizace literatury. Tento proces (pro některé kritiky však přímo obrat) je vykládán v souvislosti se ztrátou „společného nepřítel“ a ztrátou povinnosti literatury suplovat politiku, publicistiku, historiografii a jiné minulým režimem strážené oblasti veřejného života; podle mnohých jde rovněž ruku v ruce s postupnou marginalizací literatury. V tomto bodě, jenž by se dal formulovat i jako rozvolňování v českém kontextu tradičních vazeb literatury na věci veřejné a na obecnější společenské dění však nepanuje shoda. V 90. letech stále existují kritici připouštějící jistou míru instrumentalizace literatury (ať už ji vnímají esenciálně, nebo jako reziduum předchozích dob) a vedle nich jiní, kteří jí odmítají připisovat jakékoli přídatné funkce a jakoukoli auru. Jako výrazný projev osamostatňování literatury chápeme například upozorňování literárních kritiků na nepřijatelnost vládní ingerence v případě Kasarda, opačnou tendenci můžeme vidět v celkovém pojetí kritiky v KPRR anebo v mocenských zásazích církevních autorit

385 Míněno vydávání literárních, kulturních a společenskovedně orientovaných časopisů.

386 ZIZLER, J. Cesty Tvaru. *Kritická Příloha Revolver Revue*. 1999, roč. 5, č. 14, s. 83.

do chodu redakce časopisu Souvislosti. Poněkud subtilněji pak otázka (míry) autonomie literatury proniká do každého kritického aktu.

Za pozornost stojí, že konsenzus o tom, zda se literatura v očích literární kritiky skutečně emancipovala od politiky a sociální reality vůbec, či nikoliv, doposud nenastal ani mezi badateli: zatímco například Miroslav Balašík autonomizaci literatury potvrzuje,³⁸⁷ Lubomír Doležel, jenž se o ni svou teoreticko-analytickou činností dlouhodobě zasazuje, její prosazení s nemalou mírou zklamání popírá.³⁸⁸ Na základě našich zjištění se přikláníme k zdrženlivější a snad přesnější formulaci uvedené teze, a sice že se v (meta)kritickém diskurzu skutečně stále častěji prosazuje vize esteticky autonomní literatury (kterou hájí např. Jiří Kratochvíl, Petr A. Bílek, Pavel Janoušek, Květoslav Chvatík aj.), avšak zejména v kritické praxi orientované na prózu zdaleka neutichají ani silné protichůdné hlasy kontinuálně upozorňující na konkrétní společenské zakotvení spisovatelů a jejich děl, a tudíž na jejich jistou osobnostní odpovědnost, z níž není možné se vyvázat (viz Milan Jungmann, Martin C. Putna, stejný přístup v praxi často zastávají též kritici KPRR, křesťansky/katolicky orientovaní kritici, ale i mnozí „žurnalističtí“ kritici aj.). Jak je však patrné, literární kritici (a nejen oni) si postupně uvědomují fakt, že mimo okruh svých aktérů literatura skutečně pomalu ztrácí svou prestiž a že v konkurenci s jinými sférami společenské praxe pomalu slábne i její vliv.³⁸⁹

Otázka autonomie literatury, přesněji řečeno její míry, je v 90. letech nepochybně též otázkou reference. Jinými slovy: projednávání proměny autonomie české literatury po roce 1989 těsně souviselo s abstraktnějším, v literární teorii rovněž už tradičním problémem, a sice otázkou, k čemu se posuzované texty vztahují, resp. k čemu a jak mimo sebe odkazují. V předchozím odstavci uvedené dvě skupiny autorů a kritiků bychom v tomto ohledu mohli charakterizovat také jako 1) zástupce trendu mimimalizujícího vnější souvislosti a odkazování textů mimo svou strukturu (přístup autonomní) a 2) zástupce přístupu, pro nějž je tento typ odka-

387 Dlužno však dodat, že Balašík tento proces vztahuje hlavně k postavení poezie v 90. letech (srov. BALAŠTÍK, M. *Postgenerace: zátiší a bojiště poezie 90. let 20. století*. Brno: Host, 2010, např. s. 139–140).

388 Tvrdí, že „když se zhroutilo vynucované ideologické pojetí literatury, mohli jsme očekávat, že bude triumfovát myšlenka autonomie literatury (a umění vůbec). Ale ze setrvačnosti se v literární publicistice stále udržují deterministická pojetí literatury – literatura slouží, tomu k odhalení skryté osobní identity, jinému k osvětlení lidských vztahů, dalšímu k řešení otázek morálních či duchovních, tomu k pochopení chaotické společnosti, onomu k určení našeho místa ve vesmíru atd. Literatuře se vlastně připisuje stejná úloha, jakou mají populární příručky, které vám poradí se všemi problémy, od zeštíhlení a zdravé životosprávy až k zajištění věčného života. Paradoxní je, že někteří současní literární kritikové, které nikdo nemůže podezírat ze sympatií k marxistické teorii literatury, se služebným pojetím literatury a anulováním její estetické funkce ztotožňují s totalitárními ideologiemi“ (DOLEŽEL, L. *Heterocosmica II: fikční světy postmoderní české prózy*. Praha: Karolinum, 2014, s. 18).

389 V tomto ohledu však česká literatura není výjimkou – obdobný vývoj lze od 90. let pozorovat i v jiných zemích střední a východní Evropy (srov. WACHTEL, A. *Po komunismu stále důležitější? role spisovatelů ve východní Evropě*. Praha: Academia, 2017).

zování prvořadý, ba rozhodující (přístup kontextuální).³⁹⁰ I v tomto dlouhodobě diskutovaném dilematu, stojícím nepochybně v pozadí mnoha polemik, pozorujeme ve sledovaném období značnou dynamiku; ta se projevovala průběžně, kulminovala však v souvislosti s nárůstem popularity deníkové a memoárové literatury v tzv. sporech o autenticitu.

Třetím momentem, pro svou efemérnost možná poněkud diskutabilním, je veličina, kterou bychom s jistou licencí mohli nazvat jako „atmosféra“ doby. Máme na mysli soubor subtilnějších okolností, které do literární komunikace vstupují a které ji nějak, třeba i latentně, ovlivňují, ať už jde o činitele subjektivní či objektivní. V tomto smyslu jde spíše než o její trvalejší tendenci o faktické podmínky literární komunikace, projevující se zejména na počátku 90. let. Vyzdvihněme zde jeden z nejzásadnějších faktorů: ukázali jsme, jak silně rezonují především myšlenky postmodernismu, dokonce tak, že je s tímto směrem ztotožňováno i leccos, co s ním zřejmě bezprostředně nesouvisí. S postmodernismem je spojována především averze k jakékoli ideologii, hierarchizaci, k jakémukoli principu, který by stanovoval vztah dominance a submise; ať už na tuto vazbu přistoupíme, či nikoli, je faktem, že v porevoluční situaci ve veřejném diskurzu velmi silně působily právě tyto motivy. Nejednou pak spoluurčovaly i argumentaci v literární kritice a metakritice: odklon od preskripce byl přitom takřka bez dalšího vnímán pozitivně a často provázen očekávaným konsenzem, zatímco opak byl spojován s předešlou érou a (už) nežádoucím omezováním. Třebaže se tato polarita v průběhu času poněkud oslabuje, lze uvedené nastavení identifikovat v mnoha z literárněkritických projevů po celá 90. léta.

Jak bylo řečeno, za těchto podmínek již kritik stěží může plnit funkci arbitra. V kritické praxi, ale i v mnohých metakritických příspěvcích (v naší práci představených zejména v návrzích Petra A. Bílka a v sekci Kritika postmoderní?) se kritik vědomě stává výrazně subjektivizovaným činitelem deklarujícím alternativní, především interpretační role.³⁹¹ Třebaže se i občas snaží po vzoru někdejších personalistických kritiků provést radikálnější, extravagantnější, a pokud možno diskuzi vyhrocující gesto (viz hlavně Pavel Janoušek, Martin C. Putna, Jaromír F. Typlt či Jiří Kratochvíl), neshledává se s větším ohlasem. Přes veškerou performati-

390 Srov. také sumarizaci teoretických konceptů k této problematice v podání Petra A. Bílka v monografii *Hledání jazyka interpretace*, zejména oddíl Interpretace vyprávění z hlediska jeho reference (BÍLEK, P., A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host, 2003, s. 179–265).

391 Vítězství tohoto názoru lze vyčíst i z odpovědí respondentů na otázku *Co je úkolem literární kritiky?* v anketě Literární kritici o literární kritice uspořádané v roce 1996 redakcí časopisu Tvar. Jako jistý typ čtenáře chápe literárního kritika Jiří Trávníček, Vladimír Macura, Václav Jamek a Milan Exner; jako prostředníka, interpreta či průvodce ho vidí Aleš Haman, Ivo Harák, Pavel Švanda, Irena Zítková a Jiří Peňás; jako analytika Petr Cěkota, jako „diskutujícího“ Petr Matoušek a konečně jako jakéhosi „rozšiřovatele obzorů“ Lubomír Machala. Většina z uvedených respondentů výslovně odmítla kritikovo angažmá v roli soudce, prognostika apod. (srov. Anketa: Literární kritici o literární kritice. *Tvar*. 1996, roč. 7, č. 7–10 a č. 14–15, s. 10–11).

vitě těchto aktů a mnohdy jejich skutečnou vnitřní potenci k polemickému třibení se takováto vystoupení stále řidčeji stávají v pravém slova smyslu „událostí“, tedy nepřehlédnutelným impulsem k živé a věcné debatě. Vlastně se tak i napříště potvrzuje platnost obrazného přirovnání, které ohledně stavu literární komunikace vyslovil v roce 1993 Pavel Janoušek: „Naše literární existence se ovšem spíše než dialogu podobá hluboké studni, do níž svá díla a názory házíme jako kameny: chvíli ticho, pak cosi šplouchne a někde ve tmě tušíme kruhy na vodě.“³⁹² Potvrzují to například téměř zanedbatelné reakce autorů KPRR vůči výpadům Tvaru anebo ne-reakce na Putnovy extrémně provokativní teze ze Zapisníku v Souvislostech, popřípadě v jiných periodikách od půle 90. let; totéž platí i o množství paralelních, do značné míry monologických reflexí soudobé prózy.

Literárněkritická i metakritická komunikace tak čím dál tím více nabývá na své asymetričnosti a rozptýlenosti. Postupně opouští tradiční platformy, žánry a strategie a s uvedenou výtkou (oslabování dialogu) tenduje k pohledu spíše horizontálnímu („žurnalistickému“) než vertikálnímu („akademickému“, „programnímu“). Ve sledovaném období má jen malou rezonanci kritika normativní (ostatně se na ni mnohokrát předem rezignuje nebo bývá zesměšňována), směrem k závěru této epochy rovněž opadávají pokusy o soustavnou kritiku esejistickou a uměleckou. Oslabuje se i specifčnost a persvazivní síla jednotlivých platform (viz naznačený vývoj časopisu Souvislosti, stále větší izolovanost KPRR stejně jako značné oslabování původně vyhraněnějších koncepcí námi blíže neprobíraných časopisů jako Literární noviny, Iniciály ad.). Otevřená konkurence jednotlivých kritických projevů nejrůznějších forem, inklinací a inspirací, která se v 90. letech prosadila, je zřejmě už trvalý stav. Tento vývoj je nástupem internetu ještě umocněn. Kromě nápadného snížení počtu metakritických aktů lze příznaky procesu, který bychom mohli nazvat erozí kritiky v tradičním slova smyslu (tj. kritiky vyhraněné, programové, autoritativní), sledovat i v nastíněné polymorfnosti a „rozměňování“ kritiky katolické, ve vyčerpání konceptu KPRR a jejím zániku v roce 2004 anebo třeba i v postupném opouštění soustavnější kritické praxe v případě některých výraznějších kritiků (pomineme-li přirozené utlumování činnosti starších kritiků, ke konci 90. let se soustavné kritické práci přestávají věnovat např. Martin C. Putna, Petr A. Bílek, Pavel Janáček, Petr Cekota aj.). Se závěrem 90. let tak nastává stav, který posléze výstižně pojmenoval Bohuslav Hoffmann: „Ne tedy závažnost řádu a hodnot, zejména mravních, ne patetické a dramatické boje o zítřek, ale hra o místo na slunci, v níž si každý čtenář rozhoduje sám o hodnotě čteného textu pro něho ve zcela konkrétní životní situaci.“³⁹³

*

392 JANOUŠEK, P. Čekání na Kritika. *Tvar*. 1993, roč. 4, č. 17, s. 5.

393 HOFFMANN, B. Kritika ne-patosem aneb od Šaldy k Burdovi (Česká postmoderní kritika). In: NOVOTNÝ, V. (ed.) *Postmodernismus v umění a literatuře: sborník příspěvků z vědeckého symposia s mezinárodní účastí*. Plzeň: Pro libris, 2003, s. 70.

Na závěr se krátce pozastavme ještě u jednoho z důležitých motivů literární reflexe 90. let, který je i dnes velmi aktuální. Svým způsobem se v něm prolínají všechny výše zmíněné tendence a aspekty, nejtěsněji však souvisí s tématem vztahu literatury k okolnímu světu a aktuálnímu společenskému dění. Problematika, kterou máme na mysli, bývá též označována jako otázka angažovanosti literatury. Ta se mimo jiné projevuje v otázce, kterou v posledních letech s čím dál větší naléhavostí vyslovuje stále více kritiků: jak se má kritika stavět k nepřehlédnutelné velké vzdálenosti mezi literaturou s maximálními uměleckými ambicemi, avšak do velké míry exkluzivní, hermetickou, ba mnohdy „samoučelnou“, a tzv. literaturou masovou, v zásadě rezignující na umělecké cíle ve prospěch více či méně komerčních zájmů?

Zaznamenali jsme postřehy Aleše Hamana, Martina C. Putny, ale i jiných kritiků, kteří na tento dlouho přehlížený problém upozornili již v 90. letech, tehdy ovšem bez návaznosti na značně zprofanovaný pojem „angažovanost“.³⁹⁴ Zmínění kritici naznačovali, že uvedená polarizace literatury není a především z dlouhodobé perspektivy nemůže být příznivá, anebo aspoň – mírněji řečeno – postačující. Začínalo být totiž zřejmé, že v české literatuře absentuje důležitý prostřední článek mezi uvedenými dvěma polohami, nazývaný jako kvalitní mainstream, popřípadě též „střední patro“ apod., jímž se většinou míní literatura umělecky hodnotná, zároveň však širší veřejnosti přístupná a neztrácející ze zřetele svůj společenský rozměr.

Nejpozději od konce nultých let třetího milénia, kdy zejména v diskuzích o poezii propukají tzv. spory o angažovanost, které mimo jiné tento pojem v kritickém diskurzu rehabilitují, vznáší (nejen) literární kritika explicitně požadavky i tohoto druhu. Cílem nemá být jen překonání duality mezi literaturou „vysokou“ a „nízkou“, ale především připomenutí potenciálu literární tvorby coby specifického nástroje společenské reflexe a snad i formace. Žádá se literatura sdělnější, která je zřetelně provázána s aktuálním děním a nastoluje silná témata, o nichž je schopna vypovídat jinak (a více) nežli konkurenční diskurzy, zejména publicistika.³⁹⁵ Evidentně sílí touha dostat písemnictví z jeho v 90. letech mnohdy takřka dobrovolně

394 Karel Piorecký fundovaně ukázal diametrální rozdíly v sémantickém pozadí tohoto termínu v anglosaském světě a v totalitních, přesněji v posttotalitních společnostech; ve druhém případě byl tento pojem pro svou zatíženost negativními konotacemi z předešlého období (zejména stranickost, ideologičnost, tendenčnost, uzavřenost aj.) z literárněteoretické a literárněkritické reflexe na dlouhou dobu prakticky vyloučen (PIORECKÝ, K. Angažovaná poezie: souřadnice pojmu. [online]. Academia, 2012 [citováno 2017-07-07]. Dostupné z: http://www.academia.edu/2914089/Anga%C5%BEovan%C3%A1_poezie_sou%C5%99adnice_pojmu; též In: PIORECKÝ, K. Angažovaná poezie: souřadnice pojmu. *Psí víno*. 2012, roč. 16, č. 59–60, s. 23–29).

395 Viz např. KLÍČOVÁ, E. Druhé patro. In: *Právo*. Praha: Právo, 2015, roč. 25, č. 264, příl. Salon, č. 946, s. 5; projevem těchto tendencí je ovšem například i odborné sympozium Hledání středního proudu, jež bylo uspořádáno Ústavem pro českou literaturu AV ČR 23. 3. 2017 jako panelová diskuze o kulturním mainstreamu. Diskuze byla věnována problematice stratifikace kulturního pole v kontextu české literatury, ale i jiných uměleckých druhů.

přijímané, protože řadou autorů i kritiků svým způsobem postulované izolovanosti, přivést je z periferie společenského zájmu blíže centru a navrátit mu ztracenou prestiž. Podobný vývoj lze pozorovat i v jiných uměleckých druzích. Do jaké míry tyto tendence, jejichž zhmotnění později můžeme sledovat i v dalších – velmi viditelných – momentech literárního dění (jako např. v založení Asociace spisovatelů, organizaci Sjezdu spisovatelů nebo ve zřízení Českého literárního centra), skutečně přinesou ovoce, ukáže teprve čas. I k pochopení těchto tendencí, jejichž zárodky sledujeme již v 90. letech, by mohla, jak doufáme, naše kniha nepatrně přispět...